

*Quaderns de
la Selva, 11
1999*

CENTRE D'ESTUDIS
SELVATANS

*Correspondència d'un
condemnat a mort:
Josep Turon*

XAVIER PÉREZ GÓMEZ

EN els darrers anys s'estan portant a terme interessants estudis sobre el final de la guerra civil i els primers anys del franquisme. La distància que marca el temps va fent possible que es comencin a abordar els períodes més dolorosos de la nostra història contemporània.

Fa un cert temps que s'han anat publicant acurats estudis estadístics sobre les víctimes ocasionades per la guerra civil, ja sigui a la reraguarda de tots dos bàndols, ja sigui al front, ja sigui per la forta repressió de la primera meitat dels anys quaranta. Llegint aquests estudis he pensat moltes vegades que darrere d'aquestes fredes xifres hi havia persones i famílies, vides truncades. Persones anònimes que caldria rescatar de l'oblit. És el cas que tractem aquí, un veí de Santa Coloma de Farners que va estar al corredor de la mort: Josep Turon.

Breu biografia de Josep Turon Mir

Josep Turon i Mir nasqué a Santa Coloma de Farners el 26 d'agost de 1905.¹ Era pagès, propietari d'una vaqueria, i ja ben aviat destacà pels seus grans coneixements agrícoles i la seva activitat social. Durant la II República va presidir el Sindicat Agrari de la Unió de Rabassaires, i a les eleccions municipals de febrer del 1934 va sortir elegit regidor en representació de la Unió

1. ACSCF-Fons municipal Santa Coloma de Farners, lligall 309, quinta 1926.

de Rabassaires-ERC. L'octubre del 1934 va recolzar, juntament amb l'alcalde Carós, el moviment d'en Lluís Companys a Barcelona, per la qual cosa Turon i la junta del Sindicat van ser empresonats. El febrer de 1936 va tornar a ocupar el seu càrrec de regidor, en representació de la Unió de Rabassaires. Turon sempre va destacar pel seu interès en les noves tecnologies aplicades a l'agricultura, especialment en tractors i eines noves que sortien al mercat. Era un pagès «il·lustrat», ja que tenia molt afició a la lectura, als avions i a fer fotografies amb la seva pròpia càmera.

En esclatar la guerra civil va passar, com a regidor, a formar part del Comitè, i un cop dissolt aquest, continuà com a conseller de proveïments. El 9 de setembre de 1937 Josep Turon va ser elegit alcalde en substitució de Lluís Mon, que havia dimitit; però va durar poc en el càrrec, només fins al 21 d'octubre. El mes de maig de 1938 Turon va ser mobilitzat i s'incorporà a l'Exèrcit Republicà, caient presoner el 13 de gener de 1939 a Tarrés (Tarragona). Va ser portat després al camp de concentració d'Orduña (Bilbao) fins que el 14 de juliol ingressà a la presó de Bilbao (els Escolapis) i el 31 de desembre entrà a la presó de Girona.²

Turon va ser jutjat a Girona per un Consell de guerra sumaríssim el 21 de febrer de 1940, essent condemnat a pena de mort per haver format part del «Comité Revolucionario bajo cuyo mandato se cometieron los desmanes y atropellos de los primeros momentos revolucionarios (...) desempeñando el cargo de alcalde y también una concejalía».³ El mateix Turon deia en una nota manuscrita del mateix any que «he estat sentenciat a mort amb acusació d'idees esquerranes i pels càrrecs que vaig tenir, sense ni una menció de cap mal fet a cap persona ni cosa i sense cap denuncia de ningú: l'única esperança meua és que havent-me comportat sempre noble i honradament, sempre enemic de violències i havent-ho declarat així els mateixos acusadors en el judici, deixin passar temps sense executar-me i acabin indultant-me».⁴ En la correspondència escrita pel mateix Turon aquell any de 1940 afirmà, que el fet de ser ell l'únic membre del Comitè Revolucionari que havien agafat, havia pesat molt negativament a l'hora de condemnar-lo a mort, ja que la resta d'integrants de dit comitè havien fugit a França.

Josep Turon va passar 291 dies condemnat a mort, dia sí i dia no patint sense saber si aquell seria el seu últim dia de vida, fins que el 13 de desembre de 1940 li fou commutada aquesta pena per la de 30 anys de presó. Poc

2. Eugeni CAIRETA. *La guerra civil a Santa Coloma de Farners*, CES, 1991, p. 91, 141.

3. ACSCF-Còpia de la sentència del Consell

de Guerra de 21 de febrer de 1940.

4. Eugeni CAIRETA, op.cit, p. 141, nota del 12 de juliol de 1940.

després el traslladaren a la presó Model de Barcelona, i al poc va ser portat a un Batalló de Treballadors a Gardeny (Lleida) on va treballar amb d'altres presoners en la construcció de la *Ciudad Militar del Caudillo*; d'aquí finalment va sortir en llibertat el dia 11 de gener de 1944. En tornar a Santa Coloma de Farners es reintegrà a la seva vida laboral i social, i a causa de la seva gran experiència en el món agrícola, el van nomenar president de la *Hermandad de Labradores y Ganaderos*, càrrec que va acceptar, però mantenint-se sempre al marge d'activitats político-socials. Va morir el 15 de setembre de 1974, a l'edat de 69 anys.⁵

Les cartes clandestines

Els textos que seguidament reproduïrem són una petita part de la correspondència clandestina que mantingué a la presó de Girona l'esmentat Josep Turon amb un altre veí de Santa Coloma de Farners, que es trobava també pres al mateix centre penitenciari. Els condemnats a mort es trobaven a l'edifici de la presó de Girona totalment aïllats de la resta de presos, que estaven tancats al Seminari, edifici que feia de presó provisional, just al costat. Josep Turon, que es trobava al segon pis, tercera cel·la, deixava amagats aquests escrits en les escletxes de la paret del pati quan sortien a estirar les cames de dos a tres de la tarda. Quan els presoners sentenciats a mort tornaven a les seves cel·les i els presoners normals entraven al pati, un amic comú recollia discretament la carta i l'entregava al colomenc en qüestió, que escrivia una nota de resposta i la feia arribar a en Turon.

Els escrits originals els conserva avui la filla de l'autor, i li foren lliurats pel colomenc que rebia les cartes d'en Turon. A l'Arxiu Històric Comarcal es conserva una còpia mecanoscrita. Les cartes foren un total de 34, i començaren el 25 de febrer de 1940, finalitzant el 14 de novembre del mateix any; és a dir, Turon escrivia una nota quasi cada setmana. El 30 de novembre el colomenc que rebia les cartes d'en Turon fou posat en llibertat, encara que només per dos mesos, i per això s'acabà la correspondència.

Hem d'advertir que entre els condemnats a mort s'utilitzava un vocabulari especial, i que Turon l'usava sovint als seus escrits. Cal esmentar-ne les principals paraules perquè el lector actual les pugui comprendre:

- *El motorista*: Motorista del govern militar que portava les ordres d'execució.
- *La nevera*: Cel·les de la presó de Girona on vivien els condemnats a mort.
- *Ràdio*: Escrit o carta clandestina que escrivien els presos.

5. Correspondència de Josep Turon amb un amic, 1940. Annex final, mecanoscrit, foli 100.

- *Picada*: Afusellaments que es feien durant la matinada.
- *Palestina*: Cementiri de Girona, lloc on eren afusellats els presoners.

Hem de dir també, que per tal de mantenir l'anonimat de les persones que Josep Turon esmenta als seus escrits, especialment companys de cel·la, hem posat només les inicials seguides de punts suspensius. Hem volgut així preservar la identitat d'aquestes persones i evitar possibles malentesos amb els seus familiars i descendents, ja que és un tema que encara no està prou superat.

Les llargues nits de les execucions

A través d'aquestes cartes, Turon descrivia amb un ric detallisme l'ambient tràgic i tens que es vivia a la *«nevera»* o passadís de la mort. Els presos que hi eren vivien contínuament angoixats per saber qui serien els executats durant la nit. Les execucions es feien, doncs, per sorpresa i per tant els presos ignoraven si aquella nit seria l'última. El procés que seguien era el següent: a darrera hora de la tarda arribava el motorista del govern militar amb la llista dels que havien de ser afusellats. Si els presos sentien la moto quan venia pel carrer, ja es començaven a posar nerviosos.

Els presoners que prestaven el seu servei com a ordenances a les cel·les de la mort avisaven els condemnats si en sabien quelcom i si no hi havia afusellaments els deien: *«Nois, podeu estar tranquils»*. De vegades no gosaven dir-los res, però els condemnats s'adonaven de la situació pels gestos o per l'expressió de les seves cares. Quan així era, els condemnats començaven a escriure cartes per acomiadar-se, es deixaven encàrrecs els uns als altres i endreçaven les seves poques pertinences personals. Però deixem parlar al mateix Turon:

«Amic A....: T'escric amb el cap una mica espès de no haver dormit gaire la nit passada. A l'adonar-nos que hi havia *«picada»* per l'aclaparament d'en S...(funcionari de presons), tots els de la cel·la es posaren a endreçar llurs coses, encarregant-se-les els uns als altres, escrivint unes ratlles de despedida, les veus lleugerament alterades per l'alteració del moment en uns pocs. Tots ens movíem lleugerament impressionats, però l'ambient era de serenitat. Alguns no tastaren ranxo; d'altres en menjaren poc; jo el de costum. Escurçaren el temps que cada vespre donen per anar a la comuna, tancant quan en faltaven encara dos o tres per anar-hi.

Al tancar els llums per allà les nou, ajeguts al matalàs, alguns sense despullar-se, els més, amb la roba més ordinària que han trobat en llurs sarrons i les espadenyes més usades, a punt de posar, anant fumant i parlant i comentant, entre curts silencis. Un d'ells es queixava de trobar-se malament i això que el dia abans la seva dona li assegurava que tenia la pena commutada. La

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

tensió nerviosa dobla, triplica la secreció urinària normal en tots, tant abans com després de mitja nit. Algun s'adorm, jo ho faig a un quart de dotze. Una hora després un company em desperta, avisant-me no poden trigar a encendre els llums. El parlar a intermitències continua. S'està relativament animat perquè algú ha assegurat que sols són quatre.

Uns moments després s'encenen els llums. Tot seguit el forrellat. Passos cap a la nostra cel·la. Obren. Entra el funcionari auxiliar, excabo de cornetes, amb una llista que prova de llegir. «Àngel...» Passen uns segons. En S.... entra. Pren la llista en les seves mans i llegeix: «Àngel J.....». L'interessat respon. S'aixeca. Agafa un jersei. Es despedeix un per un de nosaltres, desitjant-nos millor sort. En S...., amb veu trista, a punt d'alterar-se: «*Enrique C.....*»; és el Tano, el gegant de P...., el més poruc. Aquest està vestit. Respon. Fa un pas vers la porta. Es dirigeix a un company: «*El meu paquet, ja ho saps*». Camina aclaparat cap a fora. S.... segueix: «*Juan C.....*» i es fica la llista a la butxaca. L'anomenat respon: «*Ja hi som*». Comença a vestir-se amb gran serenitat. Diu: «*Després de nou mesos i mig d'ésser a la nevera, ara han trobat l'hora. Què hagin de matar innocents!*». Ja vestit, agafa una pastilla de xocolata del sarró. S'abraça i despedeix del seu cunyat que jeu al seu costat. Es despedeix de cada un de nosaltres, que encaixem silenciosos, amb paraules d'ànim. El que es trobava malament sanglota. En C... es gira i li diu serè: «*No has pas de plorar*». Marxa dient: «*A fi de comptes una hora o altra havia d'ésser*». Acaba de despedir-se dels últims. Surt dient: «*Criminals! Ab! Ja els hi arribarà per això l'hora!*». Segons un que ha vist ja deu «picades», és el que ha donat proves de més serenitat. Els oficials tanquen la porta. Sentim obrir la del costat. Pocs moments després tornen a tancar-la. N'han tret un. Tanquen el forrellat de la nevera. Trucant a la paret, rebem i transmetim a les demés cel·les el nombre de companys sortits de cada una. Es tanquen les llums. Es comenta serenament. Els silencis s'allarguen. M'adormo cap a les cinc.

Ens despertem els que hem dormit. Tots estem ullerosos. Pansits. Avui no s'ha treballat, malgrat algun d'haver-ho provat repetidament. Ens tenen tancats tot el dia, contra costum. Tothom pressent la repetició però ningú no en fa esment. A última hora s'ens assegura que avui ho hi ha res...28 de març del 1940». (foli 14-15)

A vegades, la reacció dels que eren cridats per ésser afusellats no era pas tan serena com en els casos anteriors, i el pres elegit per a ser executat cridava i es desfogava de la tensió:

«Ja venen. Obren. Entra en Julio (funcionari de presons), seguit del «cabo» de cornetes. En Julio: «*Buenas noches*». Llegeix: «*José C.....*». Aquest que dorm al meu costat contesta, tot aixecant-se. Encaixa (les mans) amb tots 24, pronunciant una dotzena i mitja de «*Bona sort*» i «*Que tingueu sort*». Encara està despedint-se i en Julio segueix: «*Benito M.....*», posant-se tot seguit la llista

darrere l'esquena. L'interessat, que està despullat i recolzat sobre el braç, fa un ensurt, incorporant-se: «*La mare que els va parir! Criminals!*», crida amb veu trencada: «*Poch!*». «*Calma, Benet, calma!*» li recomanem.

Ell ens mira, com sorprés, fa una suspensió, com si anés a parlar i posa a vestir-se. «*Avui que estava més refiat*», diu. Treu el cinturó dels pantalons, perquè sap li prendrien. Agafa la caçadora. Mira un prestatge. Torna a deixar la caçadora. Pren una capça i l'obre. En Julio concentra l'atenció en ell. Treu xocolata i se l'embutxaca. Pren un altra vegada la caçadora. Comença a despedir-se amb la seva veu nasal, plorosa, però clara i ferma. «*Salut, Sebastià, Salut Pons, Salut, Turon*». S'abraça al que segueix: «*Salut Yuste*». Segueix encalixant, saludant i anomenant pel nom a cada un, excepte els cinc que van entrar dissabte passat, quins noms desconeix. Es despedeix d'en Mulà, a qui tenia una gran devoció perquè era un dirigent de la CNT i l'ajudava i li donava lliçons de gramàtica i s'hi abraça.

He ajupit el cap per amagar-me les llàgrimes. Tinc curiositat de veure els demés i veig que a tots passa igual. En Julio s'ho mira tan campant...En Benet ja s'ha despedit de tots. Està al mig de la sala. De sobte crida: «*Visca la República!!*» amb el puny enlaire. El crit ha estat poderós, estentori, enèrgic, sortit espontàniament del cor. L'energia del crit i el moviment d'aixecar el braç ha convulsionat i sotraguejat les seves carns molsudes de jove sà. En Julio astorat, fa un pas vers ell com per agafar-lo pel braç: «*¡Eh! ¡Cómo!*» El cabo cornetes: «*¡No se lo permito a usted!*». Apresuradament un avança i es posa entre els dos funcionaris, mirant-los a un i altre, amb la seva cara de voler dir alguna cosa. El cabo cornetes repeteix deletreant: «*Eso yo no se lo permito*». En Benet li diu, contundent: «*Cuando a un hombre le quedan pocas horas, debe poguer decir lo que vulga*». En S..., que és al passadís, trist, li posa suaument la mà sobre l'espatlla quan surt de la cel·la. Tanquen...6 d'abril de 1940». (foli 2425)

Preparant-se per morir

Segons relata el mateix Josep Turon, hi hagué moments en què va creure que la seva fi havia arribat i que tenia moltes possibilitats de ser afusellat aquella nit. El mateix Turon explica com es preparava quan tenia mals presentiments:

«Ens comuniquen que aquesta nit n'hi ha un (afusellament). Com les altres vegades, els uns es treuen els pantalons canviant-los per uns altres més ordinaris, es preparen paquets, etc. Jo, que no havia deixat de llegir, recordo de sobte que dintre set dies farà tres mesos que sóc aquí i que puc considerar-me tan perillós com els demés.

Trec lo de la butxaca dels pantalons, deixant-hi sols un mocador; m'asseguro de que en l'americana usadíssima que vaig fer-me enviar expressament de casa hi tinc tabac, paper, dues capses de cerilles i una teula de xocolata,

doncs desitjo que es salvin de caure en mans estranyes l'excel·lent petaca de couro, la pitillera, les pipes, encenedors, etc. Poso les espadenyes sobre les sabates; malgrat lo atropellades que estan aquestes poden ésser aprofitades una bona temporada per una necessitat.

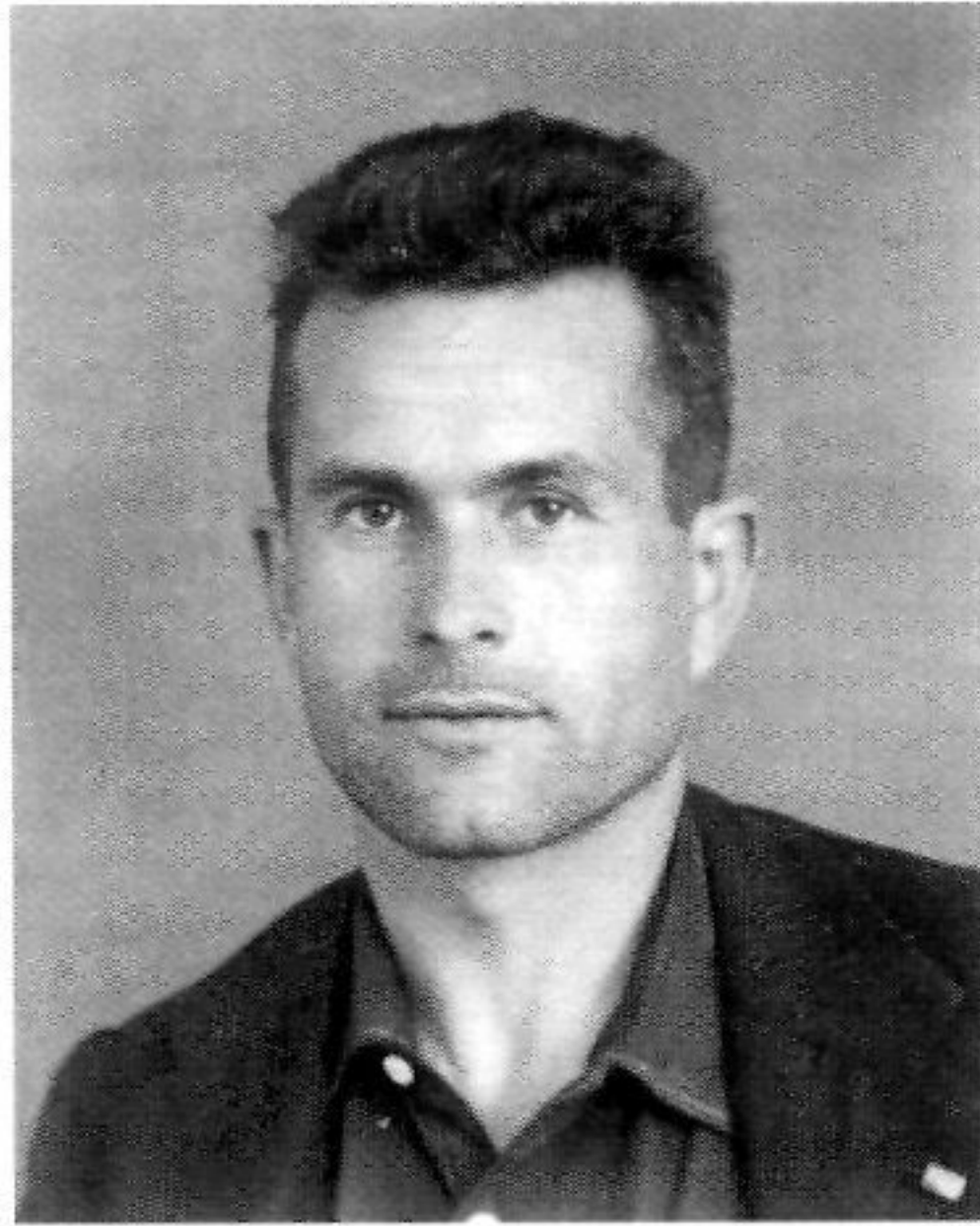
Per no atolondrar ningú amb els encàrrecs, faig un inventari-testament del que han de fer els companys de tot lo meu, doncs algun dels que han marxat a «Palestina», refiat de l'encàrrec verbal a un company, aquest atolondrat amb el que per compte propi li anava, l'endemà no ha recordat els encàrrecs. Tot a punt, em quedo observant els demés. No puc dir que hi hagi aclaparament, doncs per la cara i posats tots estan senzillament pensatius; es parla menys que cap de les altres vegades... Ens diuen: «Dormiu tranquils, és de la cinquena cel·la». Totes les llengües es deslliguen, fent comentaris... Tot escoltant-los torno a dormir-me.»

Gestions per a la commutació de la pena

Altre aspecte que queda reflectit a les cartes són les contínues gestions que feien les germanes d'en Turon a Santa Coloma de Farners per aconseguir avals que evitessin l'afusellament del condemnat. Els propis presos sabien, no obstant, que tot sovint les famílies els donaven falses esperances perquè no es desesperessin i tinguessin una estada més tranquil·la al «*passadís de la mort*». Vegem-ne aquí un exemple:

«Les meves germanes, en nota del dia 20, em deien que ho tenien tot arreglat, que sols els faltava un punt. El 21 em diuen que ja esperaven la pena que van demanar-me. Els diferents fets palpables demostren que el poble em tapa moltes faltes i encara que, amb por, em donen la mà. L'escarment de la deplorable sensació d'en Mon en el poble, que no crec pecar de vanitós suposant que jo l'igualaria; presó sí, però que no volien pas que em matessin. El testimoni de que féu esment el defensor de que l'alcalde i el jefe de Falange declaraven que vaig fer el que vaig poder per evitar «atropells» i de que no hi havia proves de la meva culpabilitat...26 de febrer de 1940» (foli 4).

Finalment, i com ja hem dit al començament, el 13 de desembre de 1940 a Josep Turon li va ser commutada la pena de mort per 30 anys de reclusió, i va sortir definitivament lliure el 1944. Aquestes cartes són un testimoni colpidor de les sensacions que experimentaven uns homes que estaven a punt de ser executats.

*Josep Turon Mir, fotografia dels anys 40.
(Fotografia cedida per Maria Turon)*

*Josep Turon entre dos companys al Batalló de Treballadors de Gardeny,
tardor de 1943. (Fotografia cedida per Maria Turon)*